

ใคร่เครือไทยไม่เหมือนใครในโลก

พินภัทร ไตรภัทร*

ประวิทย์ อัครเสริณนท์†

เมื่อต้นเดือนมกราคมที่ผ่านมา หนังสือพิมพ์หลายฉบับ สถานีโทรทัศน์ รวมถึงสื่อออนไลน์ต่างได้เผยแพร่ข่าวที่กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวง สาธารณสุข ได้เตือนผู้บริโภคที่ใช้อยาสุมุนไพร่ที่มีส่วนผสมของใคร่เครือว่าอาจได้รับอันตราย โดยให้ข้อมูลว่า เมื่อ พ.ศ. 2545 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้พืชสกุล *Aristolochia* เป็นสารก่อมะเร็งในมนุษย์ หลายประเทศ ได้แก่ ออสเตรเลีย แคนาดา ฝรั่งเศส โอมาน และสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศระงับการใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนประกอบของสุมุนไพร่ที่มี aristolochic acid และคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ ได้ประกาศตัดใคร่เครือออกจากตำรับยาแผนไทยในบัญชียาหลักแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2554 จำนวน 10 ตำรับ ได้แก่ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมแก้ลมวิงเวียน ยาหอมอินทจักร์ ยาธาตุบรรจบ ยาประสะกานพลู ยาประสะเจตพังคี ยามันธาตุ ยาวิสมัพยาใหญ่ ยาเขียวหอม และยาอำมฤควาที เนื่องจากมีข้อมูลงานวิจัยบ่งชี้ว่าใคร่เครือที่ใช้และมีการจำหน่ายในท้องตลาด เป็นพืชในสกุล *Aristolochia*

ข่าวดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการอภิปรายและวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง จากทั้งประชาชนผู้บริโภคยาประชาชนทั่วไป นักวิชาการ หน่วยงานและสถาบันที่เกี่ยวข้อง บางความเห็นกำชับให้หยุดใช้อยาสุมุนไพร่ตำรับเหล่านี้ เนื่องจากมีรายงานถึงความเป็นพิษต่างๆ บางความเห็นให้ความมั่นใจกับประชาชนว่า ตำรับยาสุมุนไพร่ที่ได้ตัดใคร่เครือออกจากส่วนประกอบแล้ว มีประสิทธิภาพไม่ได้ด้อยลงกว่าตำรับยาเดิม เป็นต้น ในเรื่องนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า ควรพิจารณาข้อมูลหลายด้านร่วมกัน เริ่มจากความจริงที่ว่า แพทย์แผนไทยเราได้ใช้ตำรับยาสุมุนไพร่ที่มีส่วนประกอบของใคร่เครือมาเป็นเวลานาน โดยยังไม่พบรายงานการเกิดผลข้างเคียงที่เกี่ยวข้องกับสารก่อมะเร็งดังกล่าวในประเทศไทย จึงเป็นที่น่าสนใจว่า การใช้ตำรับยาสุมุนไพร่ในบ้านเรานั้น น่าจะมีข้อแตกต่างไปจากการใช้ในประเทศอื่นๆ ที่มีรายงานความเป็นพิษ ซึ่งเมื่อดูในรายละเอียดการใช้สุมุนไพร่ในประเทศต่างๆ ของโลกแล้ว มีผลงานวิจัยพบว่า ชนิด (สปีชีส์) ของพืชในสกุล *Aristolochia* ที่นำมาใช้เป็นยานั้น จะแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มประเทศของโลก เช่น *Aristolochia indica* L. (เอเชีย) *Aristolochia serpentaria* L. (อเมริกาเหนือ) *Aristolochia debilis* Sieb & Zucch. (จีน) *Aristolochia acuminata*

*ภาควิชาเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

†สถานการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

Lam (อินเดีย) *Aristolochia trilobata* L. (อเมริกา
กลาง อเมริกาใต้และแคริบเบียน) *Aristolochia
clematitis* L. (ยุโรป) และ *Aristolochia
bracteolata* Lam. (แอฟริกา)¹ นอกจากสปีชีส์ที่
แตกต่างกันแล้ว ส่วนที่ต่างกันของพืชยังให้ผลต่อ
ร่างกายต่างกัน วิธีการทำเป็นยา เช่น บดสมุนไพร
เป็นผงบรรจุแคปซูล ตำสมุนไพรแล้วต้มแต่น้ำ
สกัดสารในสมุนไพรด้วยตัวทำละลายที่ต่างกัน หรือ
ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรตำรับ ก็ให้ผลที่
แตกต่างกันไป นอกจากนี้ ปริมาณของยาที่ได้รับ
และระยะเวลาการใช้ยา ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อ
ประสิทธิผลและการเกิดพิษของยาทั้งสิ้น

ภาควิชาเภสัชวิทยา และสถานการแพทย์แผน
ไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ได้
วิจัยพบว่า ในผงยาจากรากแห้งของไคร้เครือสปีชีส์
Aristolochia tagala Cham. 100 กรัม นั้น มีปริมาณ
สาร aristolochic acid อยู่เพียง 0.24 กรัมเท่านั้น
และเมื่อตรวจสอบสารในตำรับยาหอมนวโกฐเด็ม (มี
ไคร้เครือเป็นส่วนประกอบ) กลับไม่พบ aristolochic
acid ทั้งนี้ สันนิษฐานว่าอาจมีสาเหตุจากการที่
aristolochic acid จับตัวกับส่วนประกอบอื่นใน
ตำรับจนไม่สามารถตรวจแยก aristolochic acid ได้
หรืออาจทำปฏิกิริยากับส่วนประกอบอื่นในตำรับและ
เปลี่ยนแปลงไปเป็นสารอื่น จึงตรวจไม่พบ
aristolochic acid ในตำรับยา ส่วนด้านความเป็น
พิษนั้น ได้มีการศึกษาวิจัยในหนูขาว โดยกรอกสมุนไพร
ไคร้เครือเดี่ยวหรือกรอกตำรับยาหอมนวโกฐเด็ม
และไม่มีไคร้เครือ ในขนาดที่เทียบเท่ากับที่ใช้ในคน

เป็นเวลา 21 วันก่อนเจาะเลือดตรวจค่าเคมีคลินิก
ผลการศึกษาไม่พบความผิดปกติของการทำงานของ
ไตในทุกกลุ่ม² อย่างไรก็ตาม หากทำการศึกษาใน
ระยะยาว ผลการศึกษาอาจจะต่างไปจากนี้ได้

แม้จะมีข้อมูลการศึกษาวิจัยของไคร้เครืออยู่บ้าง
แต่การใช้ยาสมุนไพรตำรับมีรายละเอียดและความ
ซับซ้อนซึ่งยังต้องการการศึกษาเพิ่มเติมอีกมาก ดังนั้น
**การประกาศให้ตัดไคร้เครือออกจากส่วนประกอบ
ตำรับยาสมุนไพรที่มีใช้กันมานาน และให้ใช้ตำรับ
ดังกล่าวโดยที่ไม่มีไคร้เครืออยู่นั้น ทางเภสัชกรรม
ถือว่าตำรับดังกล่าวจะกลายเป็นตำรับยาใหม่ที่ยัง
ไม่มีข้อมูลการใช้ในอดีต จึงควรมีการศึกษาทั้งด้าน
คุณภาพ ประสิทธิภาพและความเป็นพิษของตำรับ
ยาใหม่เหล่านี้ก่อนใช้** หรือหากมีความจำเป็นต้องใช้
ควรใช้ภายใต้การควบคุมของแพทย์แผนไทยที่
เชี่ยวชาญทางด้านเภสัชกรรม และมีการติดตาม
ประเมินประสิทธิผลและความปลอดภัย อย่าง
ใกล้ชิดต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. Heinrich M, Chan J, Wanke S, Neinhuis C, Simmonds MS. Local uses of *Aristolochia* species and content of nephrotoxic aristolochic acid 1 and 2-a global assessment based on bibliographic sources. *J Ethnopharmacol* 2009;125(1):108-44.
2. Tripata P, Onlamul W, Booranasubkajorn S, Watanarangsarn J, Huabprasert S, Lumlerdkij N, et al. The safety of Homnawakod herbal formula containing *Aristolochia tagala* Cham. in Wistar rats. *BMC Complement Altern Med* 2012;12:170.